

Predicting the Residents' Quality of Life in Tourist Destinations Through Responsible Tourism

Seyed Mostafa Kazemi

M.Sc. in Rural Development, Agricultural Extension and Education Department, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Razi University, Kermanshah, Iran

Laleh Salehi*

Assistant professor, Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Razi University, Kermanshah, Iran

Feyzallah Monavvarifard

Post Doc in Agricultural Education and Lecturer, Razi University, Kermanshah, Iran

Abstract

Responsible tourism is an effective strategy for achieving sustainable development goals, reducing poverty, and ultimately improving the quality of life for residents in rural areas. However, the various aspects of responsible tourism may have varying effects on residents' quality of life, a topic that has received limited research attention. This study investigates the relationship between key dimensions of responsible tourism (i.e., economic, social, and environmental) and various

* Corresponding Author: E-mail: lsalehi@razi.ac.ir

How to Cite: Kazemi, S. M. , Salehi, L. and Monavvarifard, F. (2024). Predicting the Residents' Quality of Life in Tourist Destinations Through Responsible Tourism. *Tourism Management Studies*, 19 (68), 167 - 206.
doi: [10.22054/tms.2024.79911.2940](https://doi.org/10.22054/tms.2024.79911.2940)

aspects of residents' quality of life (i.e., economy, well-being, social cohesion, and environmental satisfaction) in rural tourist destinations within Khorramabad County (population: 20,750). Power analysis using linear regression with three independent variables and an estimated power of 0.98 determined a sample size of 254 residents. The sample was selected through proportional cluster sampling from two rural districts, "Markazi" and "Papi." Data were collected using a researcher-developed questionnaire, and its validity and reliability were confirmed using Cronbach's alpha, average variance extracted (AVE), and composite reliability. Data were analyzed using SPSS version 27 and Smart-PLS 4.01. The findings revealed that the three dimensions of responsible tourism have different effects on various aspects of residents' quality of life in tourism destinations. Specifically, the physical quality of life was positively and significantly influenced only by the economic responsibility of tourists ($\gamma=0.853$; P-value=0.00), while the social ($\gamma=0.027$; P-value=0.49) and environmental ($\gamma=0.090$; P-value=0.07) dimensions did not have a significant impact. Ultimately, the results of the study provide an empirically controlled framework for rural development planning through the promotion of responsible tourism.

Keywords: Quality of Life, Sustainable Rural Development, Responsible Tourism, Tourism Destinations.

1. Introduction

Given the challenges faced by rural communities, responsible tourism has become vital in rural tourism, gaining significant attention from scholars and sustainable development planners. Its primary aim is to ensure positive impacts on the environment, society, and economy of tourist destinations (Frey & George, 2010; Lee et al., 2017). It stresses community involvement, sustainable practices, and preserving cultural heritage to enhance rural residents' well-being while offering unique experiences for visitors (Chan & Tay, 2016). Responsible rural

tourism aims to improve rural inhabitants' quality of life across all dimensions while balancing economic, environmental, and community concerns.

While responsible tourism requires the commitment of both rural communities and tourists, existing literature reveals research biased toward examining tourist behavior and often neglects residents' roles and responsibilities (Chan & Tay, 2016; McCombes et al., 2015; Pope et al., 2019). Furthermore, a paucity of practical frameworks exists for evaluating responsible tourism in rural contexts. Much of the existing research has focused on identifying influential factors and developing models to enhance responsible tourism (Frey & George, 2010; Juvan & Dolnicar, 2014) rather than directly investigating its impact on improving rural quality of life. Although numerous studies acknowledge a significant relationship between responsible tourism and quality of life (Mathew, 2022; Mathew & Sreejesh, 2017), they frequently fail to delineate how each dimension of responsible tourism contributes to this enhancement, thus highlighting a critical research gap.

This study focuses on tourist villages in Khorramabad County, which are rich in historical and natural landscapes. Similar to many regions in Iran, these areas have not yet fully realized their potential for advancing sustainable development through rural tourism. This research aims to develop a valid and reliable instrument for evaluating responsible tourism, assess the current state of responsible tourism in the study area, and identify the dimensions with the greatest impact on improving the quality of life for rural residents.

2. Material and Method

This research provides practical insights for rural development planners seeking to enhance the quality of life for rural residents through sustainable tourism. It introduces a reliable instrument for assessing sustainable tourism from the perspectives of residents in tourist destinations. Data were collected through fieldwork, covering

October 2022 to September 2023, using a non-experimental, quantitative approach based on a positivist philosophy and covariance-based Structural Equation Modelling (SEM). The study focuses on designated tourism villages in Khorramabad County, Lorestan Province.

Proportional stratified cluster sampling was employed with Target tourism villages stratified into "Markazi" and "Papi" clusters. Based on sample size requirements and village populations, a sample of 254 residents was selected. This sample size was determined via power analysis for linear regression with three independent variables and an estimated power of 0.98 (see Figure 1).

To test research hypotheses, Structural Equation Modeling (SEM) was performed using Smart-PLS 4.1.02, following a two-stage approach encompassing the assessment of the comprising measurement and structural model (Hair et al., 2019). The hypotheses were tested through bootstrapping procedure with 5000 resamples to ensure the stability generalizability of the results. Model fit was evaluated using the following criteria: $SRMR \leq 0.08$, $D-G > 0.05$, $NFI \geq 0.90$, and $RMS\ Theta \leq 0.12$ (Hair et al., 2019). Predictive relevance was assessed using the cross-validated redundancy measure (Q^2). Furthermore, a multi-group analyzes (MGA) using the PROCESS in Smart-PLS was conducted to control for the effects of demographic variables including gender, village proximity to the city, number of children, and education level.

Figure 1. Determination of Sample Size Using Power Analysis

3. Discussion and Results

The findings of the structural model of the study (Table 2) show that, as expected, the three dimensions of responsible tourism have varying effects on different aspects of the quality of life of residents in the target rural tourism areas. Physical quality of life is positively and significantly influenced only by the economic responsibility of tourists ($\gamma=0.853$; P-value=0.00), while social ($\gamma=0.027$; P-value=0.49) and environmental ($\gamma=0.090$; P-value=0.07) responsibilities have no significant effect. Additionally, the social quality of life of villagers is significantly impacted by the environmental responsibility of tourists ($\gamma=0.179$; P-value=0.00), with other dimensions of responsible tourism having no significant impact. Economic ($\gamma=0.153$; P-value=0.03) and environmental ($\gamma=0.800$; P-value=0.00) responsibilities significantly affect the emotional quality of life of villagers, whereas social responsibility does not ($\gamma=-0.004$; P-value=0.95). Finally, the findings indicate that the social responsibility of tourists does not significantly affect the health and well-being of villagers, but the other two components do. This suggests that increasing the economic and environmental responsibility of tourists leads to significant improvements the health and well-being of villagers in tourist destinations.

4. Conclusion

The model proposed in this study is a promising approach to evaluating the effects of responsible tourism on the quality of life of residents. It offers valuable tools for rural development planners and policymakers to make informed decisions and improve various aspects of the quality of life in rural communities. Furthermore, the potential of this research to inform tourism strategies that promote social and environmental responsibility while enhancing the well-being of residents and preserving natural resources is quite significant.

Overall, this model holds promise for contributing to sustainable development in rural areas.

پیش‌بینی کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری از طریق گردشگری مسئولیت‌پذیر

کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

سید مصطفی کاظمی

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

لاله صالحی *

پسادکترای آموزش کشاورزی، کرمانشاه، ایران

فیض‌الله منوری فرد

چکیده

گردشگری مسئولیت‌پذیر به‌عنوان یک راهبرد اثربخش در دستیابی به اهداف توسعه پایدار، کاهش فقر و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی ساکنان مناطق روستایی شناخته شده است. با این حال، ابعاد مختلف گردشگری مسئولیت‌پذیر نمی‌توانند دارای اثر یکسانی بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی باشند که در پژوهش‌های پیشین مورد توجه چندانی قرار نگرفته است. بنابراین، هدف پژوهش حاضر بررسی چگونگی اثرگذاری ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی ساکنان مقاصد هدف گردشگری در روستاهای شهرستان خرم‌آباد بود ($N = 20750$). حجم نمونه‌ی آماری با استفاده از «پاور آنالایسیس» برای رگرسیون خطی با سه متغیر مستقل و «قدرت برآورد شده معادل ۰/۹۸»، ۲۵۴ نفر تعیین شد که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم در دو دهستان «مرکزی» و «پای» انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها یک پرسشنامه محقق‌ساخته بود که روایی و پایایی آن با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ، میانگین واریانس استخراجی و پایایی ترکیبی تأیید شد. داده‌ها در محیط نرم‌افزارهای SPSS^{Ver27} و Smart-PLS 4.01 تجزیه و تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که مطابق انتظار، ابعاد سه‌گانه گردشگری مسئولیت‌پذیر دارای اثرات متفاوت بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی ساکنان روستاهای هدف گردشگری است؛ به‌طوری‌که کیفیت زندگی مادی تنها به‌طور مثبت و معناداری تحت تأثیر مسئولیت‌پذیری اقتصادی گردشگران قرار می‌گیرد ($\gamma = 0.0853$; $P - value = 0.00$) و ابعاد اجتماعی ($\gamma = 0.027$; $P - value = 0.49$) و زیست‌محیطی ($\gamma = 0.07$; $P - value = 0.090$) تأثیر معناداری بر آن نداشته‌اند. در نهایت، نتایج پژوهش یک ساختار تجربی کنترل‌شده برای برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی از طریق توسعه گردشگری مسئولیت‌پذیر فراهم کرده است.

کلیدواژه‌ها: کیفیت زندگی، توسعه پایدار روستایی، گردشگری مسئولیت‌پذیر، مقاصد هدف گردشگری

مقدمه

مناطق روستایی اغلب با چالش‌های مختلفی مانند بهره‌وری پایین، آموزش پایین و درآمد کم مواجه هستند. این مسائل همراه با کاهش فرصت‌های شغلی در اثر تغییرات آب‌وهوایی موجب کاهش کیفیت زندگی روستاییان شده که به نوبه خود رشد مهاجرت به شهرها را با آرزوی داشتن یک زندگی بهتر افزایش داده است (Counted et al., 2024). تداوم این روند در بسیاری از موارد موجب خالی شدن روستاها از جمعیت و تبدیل شدن قشر وسیعی از جامعه مولد روستایی به حاشیه‌نشینان مصرف‌کننده در شهرهای بزرگ شده است که در صورت عدم توجه به آن به‌طور بالقوه می‌تواند زمینه‌ساز چالش‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و حتی امنیتی برای هر کشوری گردد (Selod & Shilpi, 2021).

برای مقابله با این چالش‌ها، سیاست‌گذاران به گردشگری روستایی به عنوان یک رویکرد توسعه‌ای جایگزین روی آورده‌اند (Rosalina et al., 2021; Yanan et al., 2024). هدف گردشگری روستایی، تحریک رشد اقتصادی از راه بهبود فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد، سرمایه‌گذاری، فرصت‌های کارآفرینی و در نتیجه، ارتقای استانداردهای زندگی جوامع روستایی هم‌زمان با حفظ میراث فرهنگی و ارتقای ثبات اجتماعی است (Wu & Ma, 2024). با این حال، شواهد حاکی از آن است که گردشگری روستایی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران به دلیل محدودیت‌های عملیاتی، ساختاری، فرهنگی و نهادی مانند ساختارهای تصمیم‌گیری ناکارآمد، فقدان بسترهای مناسب برای بحث و گفت‌وگو میان ذی‌نفعان، بودجه ناکافی، عدم دسترسی به کارشناسان برنامه‌ریزی، بی‌اعتمادی، توزیع نابرابر هزینه‌ها و منافع و سوءمدیریت به اهداف تعیین شده برای آن دست نیافته و جوامع روستایی همچنان با نوعی محرومیت نسبی مواجه‌اند (Lane & Kastenholz, 2018). به همین دلیل، گودوین (۲۰۰۲) بیان می‌دارد که اجتماعات دارای گردشگران زیاد و سرمایه‌گذاری پایین در حوزه‌های مختلف گردشگری از توسعه گردشگری در روستا ناامید و دلسرد می‌شوند، زیرا آن‌ها به منافع اقتصادی ناشی از توسعه گردشگری دست نیافته‌اند.

در پرتو این چالش‌ها، مفهوم گردشگری مسئولیت‌پذیر وارد مباحث گردشگری روستایی شده و توجه بسیاری از اندیشمندان گردشگری و برنامه‌ریزان توسعه پایدار

روستایی را به خود جلب کرده است. هدف گردشگری مسئولیت‌پذیر حصول اطمینان از این موضوع است که فعالیت‌های گردشگری اثرات مثبتی بر محیط‌زیست، جامعه و اقتصاد مقاصد گردشگری داشته باشند (Frey & George, 2010; Lee et al., 2017). گردشگری مسئولیت‌پذیر بر مشارکت جامعه، فعالیت‌های پایدار و حفظ میراث فرهنگی و محلی برای بهبود کیفیت زندگی روستاییان هم‌زمان با ارائه خدمات و فرصت‌هایی منحصربه‌فرد به بازدیدکنندگان جهت تجربه یک زندگی روستایی از طریق تعامل با جوامع محلی تأکید دارد (Chan & Tay, 2016). به عبارت دیگر، بهبود کیفیت زندگی روستاییان در همه ابعاد آن هم‌زمان با ایجاد یک تجربه گردشگری رضایت‌بخش برای گردشگران از طریق حفظ توازن بین موضوعات اقتصادی، محیط‌زیستی و جوامع محلی، هدف نهایی گردشگری روستایی مسئولیت‌پذیر است.

بنابراین، گردشگری مسئولیت‌پذیر حداقل دارای دو وجه است: ۱) مسئولیت‌پذیری جامعه روستایی مناطق هدف گردشگری و ۲) مسئولیت‌پذیری گردشگرانی که به این مناطق سفر می‌کنند. در واقع، گردشگری مسئولیت‌پذیر نتیجه کنش مسئولانه هر دو گروه دخیل در این فرایند است. اما جست‌وجو در سوابق نظری مرتبط نشان می‌دهد که غالب پژوهش‌های انجام شده (Chan & Tay, 2016; McCombes et al., 2015; Pope et al., 2019) تنها از یک جنبه به موضوع گردشگری مسئولیت‌پذیر توجه کرده‌اند و جنبه دیگر آن که جایگاه ویژه‌ای نیز در بهبود کیفیت زندگی ساکنان روستایی دارد غالباً مورد غفلت قرار گرفته است.

از سوی دیگر، نوعی فقدان عملیاتی درباره ارزیابی گردشگری مسئولیت‌پذیر از دیدگاه ساکنان با توجه به ابعاد آن بر اساس مصادیق محلی در مناطق روستایی وجود دارد. به عبارت دیگر، معیارهای مشخص و فرایندهای عملیاتی کافی برای بررسی و ارزیابی گردشگری مسئولیت‌پذیر از دیدگاه ساکنان روستایی مقاصد گردشگری تعریف نشده است و این امر منجر به نادیده گرفتن جوانب مختلف و خاص هر منطقه در روند ارزیابی‌ها می‌شود. نکته دیگر این است که غالب پژوهش‌های حوزه گردشگری مسئولیت‌پذیر به شناسایی عامل‌های اثرگذار و ترسیم مدل‌هایی برای تقویت آن تمرکز داشته‌اند (Frey & George, 2010; Juvan & Dolnicar, 2014) و به نقش گردشگری مسئولیت‌پذیر

در بهبود کیفیت زندگی جوامع هدف به‌ویژه جوامع روستایی نپرداخته‌اند. اگرچه غالب پژوهش‌ها بیان داشته‌اند که رابطه معناداری بین گردشگری مسئولیت‌پذیر و کیفیت زندگی وجود دارد (Mathew, 2022; Mathew & Sreejesh, 2017) اما همه ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر نمی‌توانند نقش یکسانی در بهبود کیفیت زندگی روستاییان داشته باشند و هر یک از آن‌ها می‌توانند نقش متفاوتی در این زمینه ایفا کنند. به‌عنوان مثال، بُعد اقتصادی گردشگری مسئولیت‌پذیر که بر جنبه‌های مادی و بهبود معیشت خانوار از طریق خرید محصولات یا استفاده از امکانات ساکنان مقاصد گردشگری تأکید دارد، ممکن است تأثیر بیشتری بر بهبود بُعد اقتصادی کیفیت زندگی در مقایسه با سایر ابعاد کیفیت زندگی بگذارد. در مقابل، مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی که بر حفظ زیبایی منظر توسط گردشگران تمرکز دارد احتمالاً پیش‌بینی‌کننده قوی‌تری در مقایسه با سایر جنبه‌ها برای کیفیت عاطفی زندگی ساکنان مناطق گردشگری باشد. این موضوعات در پژوهش‌های قبلی چندان مورد توجه قرار نگرفته و نوعی شکاف پژوهشی در این زمینه وجود دارد.

بنابراین، پژوهش حاضر با تمرکز بر روستاهای هدف گردشگری در شهرستان خرم‌آباد که با وجود برخورداری از چشم‌اندازهای تاریخی و طبیعی غنی از پتانسیل‌های خود در راستای پیشبرد اهداف توسعه پایدار از طریق گردشگری روستایی بهره‌برده‌اند، تلاش می‌کند تا در گام اول، ابزاری روا و پایا برای ارزیابی گردشگری مسئولیت‌پذیر ارائه دهد و سپس، با به‌کارگیری این ابزار نشان می‌دهد که منطقه مورد مطالعه از نظر توجه به گردشگری مسئولیت‌پذیر در چه وضعیتی قرار دارد و در نهایت، تأثیرگذارترین ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر در بهبود کیفیت زندگی روستاییان را مشخص می‌کند.

پیشینه پژوهش

گردشگری مسئولیت‌پذیر

گردشگری مسئولیت‌پذیر به‌عنوان واکنشی به رفتارهای مخرب و استثمارگری که با گسترش گردشگری بین‌المللی به کشورهای در حال توسعه آورده شد، به‌وجود آمد. گردشگری مسئولیت‌پذیر مفهومی پیوسته در حال تکامل و پیچیده است که شامل مجموعه‌ای از مسائل گردشگری با شدت و نوع متفاوت است (Carneiro et al., 2018; Goodwin &)

(Francis, 2003; Stanford, 2006). این نوع از گردشگری معمولاً مسئولیت‌های اخلاقی گردشگران را در سه نوع اصلی از مسائل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی مشخص می‌کند (Burrai et al., 2019; Gao et al., 2017). به همین دلیل، طیف گسترده‌ای از تعاریف برای آن در سوابق نظری با تأکید بر هر سه بُعد ارائه شده است. به عنوان مثال، «سازمان گردشگری و محیط‌زیست»^۱ (۲۰۱۸)، گردشگری مسئولیت‌پذیر را بدین شکل تعریف کرده است: [...] نوعی از گردشگری که مسئولیت‌پذیری نسبت به محیط‌زیست را از طریق استفاده پایدار از آن ترویج می‌کند؛ نسبت به درگیر کردن جوامع محلی در صنعت گردشگری مسئول است؛ نسبت به امنیت و سلامت بازدیدکنندگان مسئول است و دولت، کارکنان، کارفرمایان، اتحادیه‌ها و جوامع محلی نسبت به آن مسئول هستند.

اداره گردشگری شهر کپ‌تاون^۲ (۲۰۰۲) نیز آن را به عنوان نوعی از گردشگری تعریف می‌کند که مکان‌های بهتری برای زندگی مردم محلی و مکان‌های بهتری برای بازدید ایجاد می‌کند. اعلامیه کپ‌تاون بیان می‌دارد که به لطف روابط نزدیک‌تر و معنادارتر گردشگران با ساکنان محلی و افزایش درک فرهنگ محلی توسط آن‌ها، گردشگری مسئولیت‌پذیر تجربه جالب و لذت‌بخشی برای گردشگران فراهم می‌کند، دسترسی افراد دارای معلولیت را افزایش می‌دهد، بین گردشگران و جوامع میزبان احترام ایجاد می‌کند و زمینه‌ساز ارتقای غرور محلی می‌شود. از نظر مرکز مسافرت مسئولانه^۳ (۲۰۰۹)، گردشگری مسئولیت‌پذیر نوعی از گردشگری است که بر به حداکثر رساندن منافع برای جوامع محلی، کاهش حداقلی تأثیرات منفی اجتماعی یا زیست‌محیطی و کمک به مردم محلی برای حفظ فرهنگ‌ها و زیست‌بوم‌ها یا گونه‌های آسیب‌پذیر تأکید دارد. در نهایت، گردشگری مسئولیت‌پذیر بر مشارکت جامعه، فعالیت‌های پایدار و حفظ میراث فرهنگی و محلی برای بهبود کیفیت زندگی روستاییان هم‌زمان با ارائه خدمات و فرصت‌هایی منحصربه‌فرد به بازدیدکنندگان جهت تجربه یک زندگی روستایی از طریق تعامل با جوامع محلی تأکید دارد (Um & Yoon, 2021). به عبارت دیگر، بهبود کیفیت زندگی روستاییان در همه

1. Department of Environmental Affair and Tourism (DEAT)

2. The Tourism Department of the City of Cape Town

3. The Centre of Responsible Travel

ابعاد آن هم‌زمان با ایجاد یک تجربه گردشگری رضایت‌بخش برای گردشگران از طریق حفظ توازن بین موضوعات اقتصادی، محیط‌زیستی و جوامع محلی، هدف نهایی گردشگری مسئولیت‌پذیر در نواحی روستایی است (Su et al., 2020).

کیفیت زندگی

در سال‌های اخیر، جنبه‌های غیراقتصادی توسعه گردشگری مانند کیفیت زندگی به محور اصلی تحقیقات گردشگری تبدیل شده است (Kachniewska, 2015; Liang & Hui, 2016). به‌طور هم‌زمان، جوامع به‌طور فزاینده‌ای به دنبال توسعه گردشگری با هدف بهبود کیفیت زندگی مردم خود هستند. با این حال، کیفیت زندگی مفهومی است که تعریف مشخص و واحدی برای همه ندارد (Abdi & Shahbazitabar, 2020). به همین دلیل، دو دسته عمده از شاخص‌ها برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی وجود دارد. یک دسته مبتنی بر اندازه‌گیری مستقیم واکنش‌های ذهنی و دیگری بر اساس مجموعه‌ای از شاخص‌های موضوعی غیرمستقیم مانند نرخ جرم و جنایت، تراکم جمعیت و آمار بیکاری است (Liang & Hui, 2016). در این بین، شاخص‌های مستقیم ذهنی که شامل رفاه ذهنی، رضایت از زندگی و خوشبختی است کاربرد گسترده‌تری در پژوهش‌های گردشگری دارد. شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی هم در برگیرنده قضاوت‌های شناختی و هم واکنش‌های عاطفی است (Mouratidis, 2021). «خوشبختی» به درک فرد از رفاه عاطفی کمک می‌کند، در حالی که «رضایت از زندگی» با رفاه شناختی ارتباط دارد (Ramia & Voicu, 2022). بنابراین، استفاده از شاخص‌های مستقیم رفاه ذهنی یک رویکرد جامع و مؤثر برای درک کیفیت زندگی ناشی از گردشگری است.

رفاه ذهنی حوزه‌های مختلفی را دربرمی‌گیرد که از طریق مجموعه‌ای از حوزه‌های زندگی فردی قابل اندازه‌گیری است (Liang & Hui, 2016). کامینز (۱۹۹۶) در پژوهش خود ۱۷۳ حوزه مختلف زندگی فردی را از ادبیات موجود درباره کیفیت زندگی استخراج و در هفت دسته گروه‌بندی کرد که شامل رفاه مادی، سلامتی، بهره‌وری، صمیمیت، امنیت، جامعه و رفاه عاطفی است. این هفت حوزه از رفاه ذهنی نه تنها در پژوهش‌های مرتبط با کیفیت زندگی بلکه در مطالعات گردشگری نیز پذیرفته و به کار برده شده‌اند (Kim et al., 2013; Moscardo et al., 2013; Woo et al., 2015).

با توجه به این حوزه‌ها، سازمان بهداشت جهانی^۱ کیفیت زندگی را به‌عنوان احساس فرد از وضعیت خود در زندگی تعریف و تصریح می‌کند که این احساس در قالب فرهنگ‌ها و سیستم‌های ارزشی که فرد در آن‌ها قرار دارد و با توجه به اهداف، انتظارات، استانداردها و دیدگاه‌های او شکل می‌گیرد (Agyeiwaah et al., 2017). در نهایت، این سازمان حوزه‌های هفت‌گانه کیفیت زندگی را در چهار بُعد اصلی شامل بهزیستی مادی، بهزیستی اجتماعی، بهزیستی عاطفی و بهزیستی سلامت و بهداشت گروه‌بندی کرده است (Mathew & Sreejesh, 2017).

گردشگری مسئولیت‌پذیر و کیفیت زندگی

فعالیت‌های گردشگری مسئولیت‌پذیر در مناطق روستایی که مبتنی بر مشارکت فعال جامعه و توزیع عادلانه منافع بین ساکنان محلی، گردشگران و محیط‌زیست است می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر کیفیت زندگی روستاییان داشته باشد. به‌طور ویژه، «مسئولیت‌پذیری اقتصادی» که بر تقویت کسب‌وکارهای کوچک بومی و ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار تمرکز دارد و «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» که به حفاظت و ارتقای فرهنگ و سنت‌های محلی در برابر تأثیرات منفی ناشی از گردشگری می‌پردازد و بر اهمیت برقراری تعاملات مثبت و احترام‌آمیز بین گردشگران و جامعه میزبان تأکید دارد، به‌طور مثبت و چشم‌گیری بر کیفیت زندگی جوامع هدف گردشگری اثر گذارند (Chan & Tay, 2016; Lee et al., 2017). به‌عنوان مثال، انجام اقداماتی مانند خرید محصولات کشاورزی و دامی روستاییان، خرید صنایع‌دستی، اجاره خانه‌های روستایی برای اقامت، خرید غذاهای محلی روستای هدف، احترام به گویش، پوشش، سنت‌ها و آیین‌های محلی و پرهیز از انجام رفتارهای نابهنجار می‌توانند زمینه‌ساز رشد اقتصادی و تقویت اجتماعی و در نهایت، بهبود استانداردهای زندگی ساکنان محلی شوند. در تأیید این موضوع، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مسئولیت‌پذیری اقتصادی (Godovykh & Ridderstaat, 2020; Ramkissoon, 2021; Souza et al., 2023) و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در گردشگری (He et al., 2021)

1. World Health Organization (WHO)

(2022; Lee et al., 2021; Ramkissoon, 2023) دارای تأثیر مثبت و معناداری بر کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری هستند.

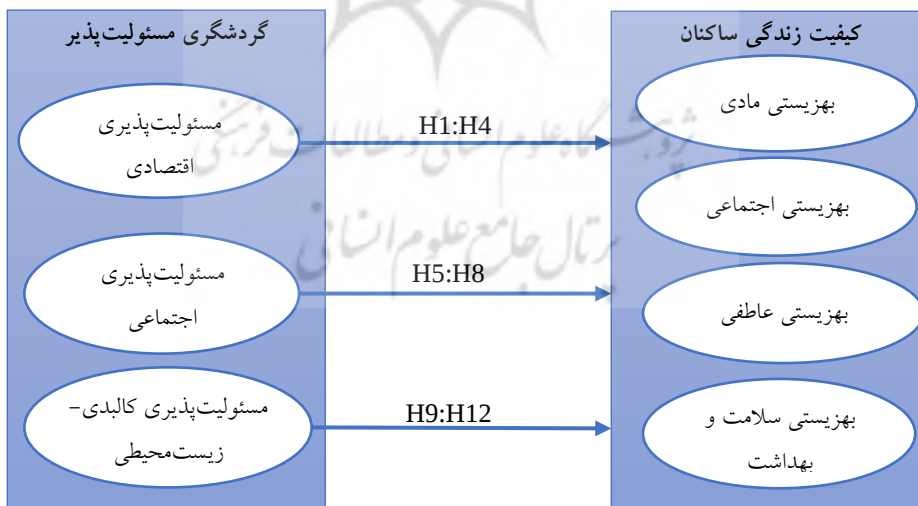
علاوه بر مسئولیت‌پذیری‌های اقتصادی و اجتماعی، مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی که تمرکز آن بر حفظ منابع طبیعی، کاهش آلودگی و پسماند، حفاظت از تنوع زیستی، استفاده پایدار از منابع (مانند استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر) و حفاظت از مناظر تاریخی و طبیعی مقاصد گردشگری است نقش مهمی در ارتقای کیفیت زندگی جوامع محلی ایفا می‌کند (Confente & Scarpi, 2021; Su et al., 2020). در همین راستا، کریمی و دربان‌آستانه (۲۰۲۲)، متیو و سرچش (۲۰۱۷) سریس کومار و بهاون (۲۰۱۸) و سو و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهش‌های خود نشان داده‌اند که رابطه معناداری بین کیفیت فعالیت‌های مدیریت منظر در مقاصد گردشگری و کیفیت زندگی ساکنان وجود دارد. پژوهش‌های داخلی نیز به بررسی نقش توسعه گردشگری (نه لزوماً گردشگری مسئولیت‌پذیر) بر کیفیت محیط‌زیست به عنوان یکی از ابعاد مهم کیفیت زندگی پرداخته‌اند. از آن جمله می‌توان به پژوهش سجادی و احمدی (۱۳۹۲) در شهرستان فومن اشاره کرد. آن‌ها در پژوهش خود نشان دادند که توسعه گردشگری می‌تواند به طور هم‌زمان اثرات مثبت و منفی برای محیط‌زیست به همراه آورد که اگر جنبه‌های مثبت آن مانند افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی در ساکنان محلی و تقویت فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست بیشتر باشد، کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری نیز بهبود می‌یابد و بالعکس.

در پژوهشی دیگر، کاظمیه و عیدی (۱۴۰۱) به بررسی نماگرهای پایداری زیست‌محیطی در روستاهای هدف گردشگری در آذربایجان شرقی پرداخته‌اند و با استفاده از پرسشنامه و به کارگیری طبقات پنج‌گانه پرسکات آلن درباره سطح پایداری زیست‌محیطی نشان دادند که غالب روستاهای هدف گردشگری از نظر نماگرهای پایداری زیست‌محیطی در موقعیت ناپایدار و ناپایداری بالقوه قرار دارند. در نهایت، آن‌ها نتیجه می‌گیرند که ازدحام گردشگران در برخی از مناطق گردشگری مانند روستای کندوان به‌خودی خود موجب کاهش کیفیت شاخص‌های زیست‌محیطی و در نتیجه، کاهش کیفیت زندگی ساکنان چنین مناطقی می‌شود. جهت مقابله با این وضعیت، آن‌ها پیشنهاد

می‌کنند که حجم گردشگران ورودی به مناطق هدف از طریق توزیع آن‌ها در همه روستاها تعدیل شود و به این ترتیب از پیامدهای مخرب زیست‌محیطی ناشی از عدم توازن گردشگران، پیشگیری به عمل آید.

با توجه به مطالب ارائه شده می‌توان چارچوب مفهومی پژوهش را مطابق با نگاره ۱ ترسیم کرد. فرضیه‌های این مدل به طور کلی بیان می‌کنند که (۱) مسئولیت‌پذیری اقتصادی گردشگران اثر معنی‌داری بر بهزیستی مادی (H1)، بهزیستی اجتماعی (H2)، بهزیستی عاطفی (H3) و بهزیستی سلامت و بهداشت (H4) ساکنان مقاصد گردشگری دارد؛ (۲) مسئولیت‌پذیری اجتماعی گردشگران اثر معنی‌داری بر بهزیستی مادی (H5)، بهزیستی اجتماعی (H6)، بهزیستی عاطفی (H7) و بهزیستی سلامت و بهداشت (H8) ساکنان مقاصد گردشگری دارد؛ (۳) مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی گردشگران اثر معنی‌داری بر بهزیستی مادی (H9)، بهزیستی اجتماعی (H10)، بهزیستی عاطفی (H11) و بهزیستی سلامت و بهداشت (H12) ساکنان مقاصد گردشگری دارد؛ و (۴) همه ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر نمی‌توانند اثر یکسانی در پیش‌بینی کیفیت زندگی روستاییان داشته باشند (H13).

نگاره ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

روش

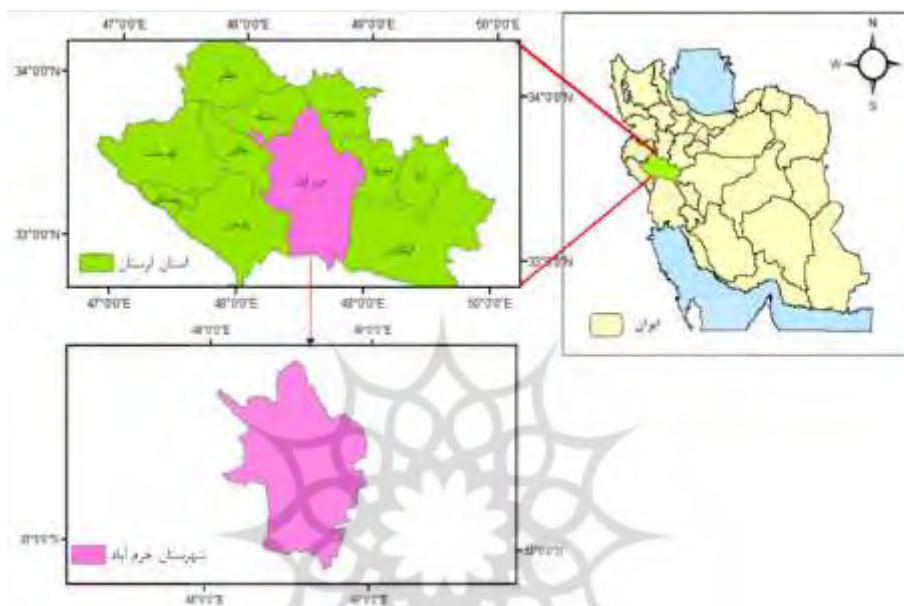
با توجه به اینکه یافته‌های این پژوهش ابزاری پایا و روا برای ارزیابی گردشگری مسئولیت‌پذیر از دیدگاه ساکنان مقاصد گردشگری به علاقه‌مندان این حوزه ارائه می‌دهد و به‌طور هم‌زمان، اطلاعات ارزشمندی برای برنامه‌ریزان توسعه روستایی فراهم می‌آورد تا بتوانند از طریق به‌کارگیری گردشگری مسئولیت‌پذیر، کیفیت زندگی روستاییان را به‌شکلی هدفمند بهبود بخشند، از نوع پژوهش‌های کاربردی است. از نظر شیوه گردآوری داده‌ها از نوع میدانی - غیرآزمایشی است که داده‌های آن در یک مقطع زمانی مشخص گردآوری شده است (از مهر ۱۴۰۱ تا شهریور ۱۴۰۲). از نظر روش، پژوهش کمی با رویکرد اثبات‌گرایی و مبتنی بر کواریانس است. محدوده مکانی پژوهش شامل روستاهای هدف گردشگری شهرستان خرم‌آباد (استان لرستان) است که رتبه بیست‌وسومین شهر پرجمعیت ایران را به‌خود اختصاص داده است و از جاذبه‌های تاریخی و طبیعی بسیاری مانند فلک‌الافلاک، مناره آجری، پل شاپوری، گرداب سنگی، سنگ نبشته، آرامگاه باباطاهر و دریاچه کیو برخوردار است. وجود چنین جاذبه‌هایی سبب انتخاب این شهرستان برای اولین بار در ایران به‌عنوان شهر نمونه گردشگری از سوی دفتر منطقه‌ای سازمان ملل شده است. نگاره ۲، موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جامعه آماری پژوهش شامل روستاییان ساکن در مناطق هدف گردشگری شهرستان بود. تعداد این روستاها یازده مورد است و در مجموع ۶۹۲ خانوار و ۲۰۷۵۰ نفر جمعیت دارند. روش نمونه‌گیری در این پژوهش به شیوه خوشه‌ای و متناسب با حجم انجام شد. در ابتدا، روستاهای مورد نظر برای گردشگری در دو خوشه اصلی به نام‌های «مرکزی» و «پای» دسته‌بندی شدند. سپس، براساس حجم نمونه آماری کسب‌شده و با توجه به جمعیت ساکن در هر روستا، تعداد نمونه‌های آماری مورد نیاز برای هر روستا مشخص گردید. حجم نمونه آماری با استفاده از «پاور آنالایسیس»^۱ برای رگرسیون خطی با سه متغیر مستقل و «قدرت برآورد شده معادل ۰/۹۸»، ۲۰۰ نفر تعیین شد (نمودار ۱). باین‌حال، گروه پژوهش به‌منظور افزایش اعتبار یافته‌های پژوهش در مجموع ۲۵۴ نفر را به‌عنوان نمونه

پیش‌بینی کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری از طریق ... | کاظمی و همکاران | ۱۸۳

آماري از روستاهای هدف گردشگری مطابق با جدول ۱ انتخاب و مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند.

نگاره ۲. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

نمودار ۱. تعیین حجم نمونه آماری با استفاده از پاور آنالایسیس

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته در سه بخش بود: (۱) ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری؛ (۲) نشانگرهای مربوط به ارزیابی سطح گردشگری مسئولیت‌پذیر شامل مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اقتصادی و مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی و (۳) ارزیابی کیفیت زندگی روستاییان در ابعاد بهزیستی مادی، بهزیستی اجتماعی، بهزیستی عاطفی و بهزیستی سلامت و بهداشت (نشانگرهای مربوط به این بخش‌ها در جدول ۴ و ضمیمه ۱ آورده شده است). در این پرسشنامه از پاسخگویان خواسته شد که با انتخاب عددی از یک تا پنج (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴، خیلی زیاد = ۵) نظر خود را درباره هر یک از نشانگرهای تدوین شده بیان کنند. حاصل جمع امتیازات به‌دست آمده از این بخش‌ها به‌عنوان مبنایی برای تجزیه و تحلیل‌های بعدی قرار گرفت.

روایی و پایایی ابزار پژوهش با انجام اقداماتی بدین شرح تأیید شد: (۱) مرور جامع سوابق مطالعاتی مرتبط با موضوع در دو بخش «گردشگری مسئولیت‌پذیر» و «کیفیت زندگی» با هدف انتخاب بهترین نشانگرها برای اندازه‌گیری آن‌ها؛ (۲) بررسی آزمون‌های پرسشنامه توسط متخصصان موضوعی شامل هشت صاحب‌نظر در حیطه گردشگری (پنج عضو هیأت علمی در دانشگاه رازی که دارای سابقه انتشار مقالات علمی در زمینه گردشگری بودند و سه عضو هیأت علمی در دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه با هدف تأیید شاخص‌های تعیین‌شده برای ارزیابی کیفیت زندگی روستاییان)؛ (۳) ۳۰ تن از روستاییان ساکن در مقاصد گردشگری به‌عنوان پایلوت انتخاب و پرسشنامه توسط آن‌ها پاسخ داده شد.

یافته‌های آزمون پایلوت حاکی از پایایی بالای همه بخش‌های پرسشنامه بود ($\alpha \geq 0.70$) و (۴). تأیید روایی تشخیصی با استفاده از شاخص واریانس تسهیم شده (Fornell & Larcker, 1981)، روایی همگرا با استفاده از شاخص میانگین واریانس استخراجی^۱ و پایایی ترکیبی برای بخش‌های مختلف پرسشنامه در بخش مدل اندازه‌گیری پژوهش (جدول ۵) بود.

1. AVE

جدول ۱. اطلاعات مربوط به جامعه آماری و حجم نمونه آماری انتخاب‌شده

ردیف	دهستان	روستا	جاذبه‌ها	تعداد خانوار	جمعیت روستا	تعداد نمونه	اصلاح نمونه
۱	کرمان	کرگاه غربی	بقعه شجاع‌الدین خورشید (سرسلسله اتابکان لر)، گورستان قدیمی با سنگ قبرهای کهن، کاروانسرا گوشه شهنشاه	۷۱	۹۵۰	۲۳	۲۳
		کرگاه شرقی	برابر اسناد ومدارک در زمان اشکانیان در این مکان یک شهر تاریخی به نام سیماشکی بوده است	۱۰۳	۲۰۰۰	۵۸	۵۸
		رباط	چشم‌اندازهای طبیعی کم‌نظیر و منحصر به فرد، وجود چشمه نمکی، چشمه سراب ماهی‌بازان	۱۷۸	۱۰۰۰	۳۴	۳۴
		رباط	وجود منطقه حفاظت‌شده، جنگل‌های بلوط و نهرهای جاری، آبشار و حوضچه‌های چند طبقه تنگ پیازه	۲۳	۱۵۰۰	۶	۷
		رباط	قلعه سنگی	۶۳	۱۰۰۰	۳۶	۳۶
۲	سپیددشت	سپیددشت	طبیعت بکر و زیبای منطقه و وجود آبشار بیشه	۸۴	۴۰۰۰	۳۱	۳۱
		سپیددشت	چمنزارهای سحرانگیز، روستای تاریخی و زیبای ایروه و روستای زیبا و توریستی کسمت، تپه باستانی دره اناران	۱۴	۱۰۰۰	۸	۸
		سپیددشت	نوژیان	۲۱	۲۰۰۰	۷	۸
		کشور	روستای پلکانی، دفینه‌های مفرغی عصر آهن، آبشارهای دل‌انگیز وارک و نوژیان	۴۷	۲۵۰۰	۱۵	۱۵
		گریت	دژ قدیمی گریت و گورستان بزرگ دامنه آن، موقعیت طبیعی مطلوب، چشم‌اندازهای بسیار زیبا، آبشارهای سه‌گانه	۱۹	۳۰۰۰	۸	۹
		گریت	جنگل نای انگیز، آبشارهای پله‌ای زیبا	۶۹	۱۸۰۰	۲۱	۲۵
		جمع		۶۹۲	۲۰۷۵۰	۲۴۷	۲۵۴

لازم به ذکر است که به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل معادله‌های ساختاری در محیط نرم‌افزار اسمارت-پی‌ال‌اس^۱ بهره گرفته شد. این رویکرد دارای دو مرحله مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری است (Hair et al., 2019). در مدل اندازه‌گیری، اعتبار نشانگرهای مورد استفاده برای اندازه‌گیری متغیرهای پنهان از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد که طی آن، نشانگرهای با بار عاملی کوچک‌تر از ۰/۶۰ از معادله ساختاری حذف می‌شوند. چنانچه مقدار $CR \geq 0.60$ ، $AVE \geq 0.40$ ، $\alpha \geq 0.70$ و $\rho - A \geq 0.70$ باشد، روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری مناسب و قابل پذیرش خواهد بود (Naderi et al., 2022).

در مدل ساختاری، روابط بین متغیرها، فرضیه‌های پژوهش، برازش مدل ساختاری و قدرت پیش‌بین مدل مورد آزمون قرار گرفت. به منظور آزمون فرضیه‌ها و تعمیم جهانی آن‌ها از تحلیل بوت‌استرپینگ^۲ با ۵۰۰۰ نمونه استفاده شد. برازش مدل ساختاری (جدول ۸) با استفاده از شاخص‌های $SRMR \leq 0.08$ ، $D - G > 0.05$ ، $NFI \geq 0.90$ و $rms\ Theta \leq 0.12$ تأیید شد (Hair et al., 2019). قدرت پیش‌بین مدل نیز با استفاده از شاخص «افزونگی مقدار متقابل»^۳ مورد آزمون قرار گرفت (جدول ۹). اگر مقدار این آماره برابر با ۰/۰۲ و کمتر باشد به معنای آن است که مدل قدرت پیش‌بینی ضعیفی دارد. اگر این مقدار برابر با ۰/۱۵ و بیشتر باشد به معنای قدرت پیش‌بینی متوسط مدل و اگر برابر و یا بزرگ‌تر از ۰/۳۵ باشد به معنای قدرت پیش‌بینی قوی مدل است (Hair et al., 2019). همچنین، به منظور کنترل اثر متغیرهایی مانند جنسیت، دوری و نزدیکی روستا به شهر، تعداد فرزندان و سطح تحصیلات بر مدل تجربی پژوهش از تحلیل پراسس^۴ در محیط نرم‌افزار اسمارت-پی‌ال‌اس استفاده شد.

نکته دیگری که در آزمون مدل ساختاری باید مورد توجه قرار گیرد، عدم وجود هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پژوهش است که در این پژوهش از طریق محاسبه آماره

-
1. Smart-PLS 4.1.02
 2. Bootstrapping
 3. Cross-validated redundancy (Q2)
 4. PROCCESS

تحمل ($Tolerance \geq 0.10$) و عامل تورش واریانس^۱ ($VIF \leq 5$) مطابق با جدول ۲ تأیید شد (Pallant, 2020).

جدول ۲. برون‌دادهای آماری مربوط به عدم وجود هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پژوهش

مسئولیت اجتماعی	مسئولیت محیط‌زیستی	مسئولیت اقتصادی	
۰/۸۸	۰/۹۷	۰/۹۱	Tolerance
۱/۱۲	۱/۰۳	۱/۰۹	VIF

یافته‌ها

یافته‌های آمار توصیفی نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی نمونه آماری مورد بررسی مربوط به رده سنی ۳۰ تا ۴۰ سال (۳۴/۳ درصد) است و به‌طور متوسط دارای چهار تا پنج فرزند هستند. از نظر جنسیت بیشترین فراوانی مربوط به مردان (۵۲/۸ درصد) و قشر متأهل (۵۷/۹ درصد) بوده است. همچنین، از نظر سطح تحصیلات بیشترین فراوانی مربوط به تحصیلات دیپلم (۴۰/۲ درصد) است و پس از آن به‌ترتیب مقاطع کارشناسی (۲۷/۳ درصد) و راهنمایی (۲۲ درصد) قرار دارند. این یافته‌ها در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۳. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری

ویژگی	ابعاد	فراوانی	درصد	ویژگی	ابعاد	فراوانی	درصد
سن	۱۵-۲۰ سال	۴۴	۱۷/۳۰	تحصیلات	ابتدایی و بی‌سواد	۹	۳/۵
	۲۰-۳۰ سال	۵۵	۲۷/۷۰		راهنمایی	۵۶	۲۲/۰۰
	۳۰-۴۰ سال	۸۷	۳۴/۳		دیپلم	۱۰۲	۴۰/۲
	۴۰-۵۰ سال	۵۸	۲۲/۸۰		کارشناسی	۷۲	۲۸/۳
	۵۰-۶۰ سال	۸	۳/۱۰		کارشناسی ارشد و بالاتر	۱۵	۵/۹
	بیش از ۶۰ سال	۲	۰/۸۰	جنس	متأهل	۱۴۷	۵۷/۹
جنس	زن	۱۲۰	۴۷/۲		مجرد	۱۰۷	۴۲/۱
	مرد	۱۳۴	۵۲/۸				

1. Variance Inflation Factor □

یافته‌های مربوط به وضعیت گردشگری مسئولیت‌پذیر در روستاهای هدف گردشگری در ابعاد مختلف آن در جدول ۴ نشان می‌دهد که در بُعد اقتصادی، گردشگران بیشترین تمرکز خود را به خرید محصولات کشاورزی و دامی روستاییان و خرید اقلام صنایع دستی محلی گذاشته‌اند، اما به صنعت غذایی روستاها توجه کافی نشان نداده‌اند. در بُعد اجتماعی- فرهنگی نیز گردشگران در زمینه شرکت در مراسم و آیین‌های روستاییان و احترام به گویش محلی از عملکرد بهتری در مقایسه با رعایت پوشش مناسب در حد عرف برخوردار بوده‌اند. در نهایت، توجه گردشگران به مقوله‌های استفاده از حمل‌ونقل عمومی برای رفت‌وآمد به روستا و صرفه‌جویی در مصرف انرژی در مقایسه با رفتار آلوده نکردن آب چشمه‌ها و رودخانه‌ها از وضعیت بهتری برخوردار بوده است.

بررسی این موضوع که گردشگران بیشتر به کدام بُعد از ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر توجه دارند و اینکه آیا این اختلاف معنادار است یا خیر از آزمون میانگین رتبه‌ای فریدمن استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد (نمودار ۲) که از نظر ساکنان روستاهای مقاصد گردشگری، گردشگران به‌طور معناداری به بُعد کالبدی-زیست‌محیطی در مقایسه با دو بُعد دیگر توجه بیشتری از خود نشان می‌دهند ($\chi^2 = 220.76$ ؛ $df = 2$ ؛ $p < 0.001$ ؛ $Sig =$

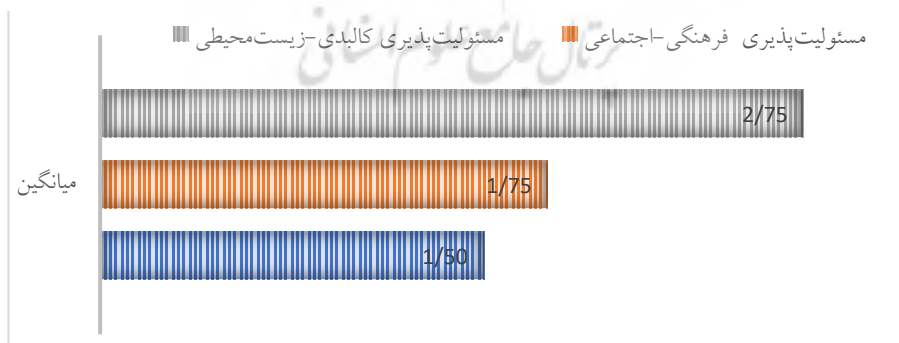
جدول ۴. میانگین رتبه‌ای فریدمن برای میزان توجه گردشگران به نشانگرهای گردشگری مسئولیت‌پذیر

بُعد	نشانگرها	نماد	میانگین رتبه‌ای	مختصات جغرافیایی	سطح معناداری
مسئولیت‌پذیری اقتصادی	خرید محصولات کشاورزی و دامی روستاییان	EcoRes1	۴/۳۳	۱۳۳/۷۲۱	۰/۰۰
	خرید صنایع دستی محلی	EcoRes3	۳/۹۲		
	حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری در روستا برای اشتغال	EcoRes6	۳/۸۰		
	خرید زمین یا خانه	EcoRes2	۳/۱۵		
	استفاده از امکانات رفاهی روستا (مانند قهوه‌خانه، استراحتگاه)	EcoRes5	۳/۰۵		
	خرید غذاهای محلی روستا	EcoRes4	۲/۷۵		

ادامه جدول ۴.

بُعد	نشانگرها	نماد	میانگین رتبه‌ای	مجاوریتی	سطح معناداری
مسئولیت‌پذیری اجتماعی-فرهنگی	شرکت در مراسم و آیین‌های روستاییان	SocRes4	۴/۶۲	۱۲۵/۰۲۳	۰/۰۰
	احترام به گویش محلی	SocRes2	۴/۳۶		
	پرهیز از رفتارهای ناپه‌نجان (مانند مصرف مواد مخدر، دزدی، درگیری و...)	SocRes5	۴/۲۸		
	احترام به سنت‌ها و آیین محلی	SocRes3	۴/۱۸		
	برقراری ارتباط اجتماعی صمیمانه با روستاییان	SocRes6	۳/۹۳		
	کمک به افزایش آگاهی‌های اجتماعی روستاییان	SocRes7	۳/۹۲		
	رعایت پوشش مناسب در حد عرف	SocRes1	۲/۷۲		
مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی	استفاده از حمل‌ونقل عمومی برای رفت‌وآمد به روستا	EnviRes7	۵/۶۶	۶۴/۹۹	۰/۰۰
	صرفه‌جویی در مصرف انرژی	EnviRes9	۵/۶۲		
	مراقبت از جنگل و مراتع	EnviRes2	۵/۲۷		
	تمایل به اقامت در خانه‌های قدیمی روستا	EnviRes3	۵/۲۶		
	پرهیز از نوشتن یادگاری بر روی درختان و آثار تاریخی	EnviRes6	۴/۸۴		
	رها نکردن زباله‌ها در محیط روستا	EnviRes1	۴/۷۸		
	انجام ندادن شکار	EnviRes5	۴/۶۹		
	عدم ایجاد سر و صدا و آلودگی صوتی	EnviRes8	۴/۵۲		
	آلوده نکردن آب چشمه‌ها و رودخانه‌ها	EnviRes4	۴/۳۱		

نمودار ۲. برون‌داد آماری آزمون فریدمن برای میزان توجه گردشگران به ابعاد مختلف گردشگری مسئولیت‌پذیر

به منظور ارائه ابزاری روا و پایا جهت ارزیابی سطح گردشگری مسئولیت‌پذیر در مناطق روستایی از مدل معادله‌های ساختاری به روش تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد. در این فرایند، تمام نشانگرهایی که بارعاملی آن‌ها کوچک‌تر از ۰/۶۰ بود از ورود به معادله ساختاری (مدل تجربی پژوهش) حذف و مابقی نشانگرها وارد این معادله شدند. جدول ۵ نمایانگر نشانگرهایی است که مقدار بارعاملی آن‌ها در محدوده قابل قبول برای ورود به مدل ساختاری است. افزون بر این، مقدار محاسبه شده برای شاخص‌های $AVE \geq 0.463$ ، $\rho - A \geq 0.741$ ، $CR \geq 0.717$ و $Cronbach's \alpha \geq 0.705$ در دامنه قابل قبول بوده و حاکی از روایی و پایایی بالای مدل اندازه‌گیری است. روایی تشخیصی مدل اندازه‌گیری نیز بر اساس معیار فورنل-لارکر^۱ (۱۹۸۱) تأیید شد (جدول ۶). معیار فورنل-لارکر بیان می‌دارد که برای روایی تشخیصی باید ریشه دوم میانگین واریانس استخراجی بزرگ‌تر از ضریب همبستگی بین متغیرها باشد.

جدول ۵. مدل اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش به همراه شاخص‌های روایی و پایایی

متغیر	نشانگر	بار عاملی	α	rho-A	CR	AVE
مسئولیت‌پذیری اقتصادی	EconoRes4	۰/۷۳۰	۰/۸۳۰	۰/۸۲۵	۰/۹۰۱	۰/۷۵۴
	EconoRes5	۰/۹۳۴				
	EconoRes6	۰/۹۲۷				
مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی	EnvironRes1	۰/۸۳۸	۰/۶۹۹	۰/۷۴۶	۰/۷۶۹	۰/۴۶۳
	EnvironRes7	۰/۶۳۹				
	EnvironRes8	۰/۷۵۳				
	EnvironRes9	۰/۶۳۹				
مسئولیت‌پذیری اجتماعی-فرهنگی	SocialRes2	۰/۶۹۸	۰/۷۹۶	۰/۹۵۲	۰/۸۲۶	۰/۴۸۸
	SocialRes4	۰/۶۲۸				
	SocialRes5	۰/۷۹۳				
	SocialRes6	۰/۶۱۵				
	SocialRes7	۰/۶۹۷				
بهره‌یستی عاطفی	EmotionalQoL1	۰/۹۱۲	۰/۹۱۲	۰/۹۰۱	۰/۹۵۷	۰/۹۲۵
	EmotionlQoL2	۰/۹۵۳				

1. Fornell & Larcker

ادامه جدول ۵.

متغیر	نشانگر	بار عاملی	α	rho-A	CR	AVE
بهریستی بهداشت و سلامت	HelthQoL11	۰/۶۸۶	۰/۷۶۹	۰/۷۴۱	۰/۷۱۷	۰/۴۶۹
	HelthQoL12	۰/۹۲۴				
	HelthQoL4	۰/۶۰۸				
بهریستی مادی	PhisicalQoL2	۰/۹۱۸	۰/۸۴۳	۰/۸۳۹	۰/۹۰۷	۰/۷۶۵
	PhisicalQoL3	۰/۷۷۷				
	PhisicalQoL6	۰/۹۱۷				
بهریستی اجتماعی	SocialQoL1	۰/۹۱۶	۰/۷۰۵	۰/۸۶۸	۰/۷۴۹	۰/۵۰۱
	SocialQoL6	۰/۶۸۶				
	SocialQoL7	۰/۶۳۷				

جدول ۶. روایی تشخیصی ابزار اندازه‌گیری در بخش‌های مختلف بر اساس معیار فورنر-لارکر

ابعاد اندازه‌گیری شده	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
مسئولیت‌پذیری اقتصادی (۱)	۰/۸۶۸						
بهریستی عاطفی (۲)	۰/۳۰۷	۰/۹۵۹					
مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی (۳)	۰/۳۴۵	۰/۸۳۷	۰/۶۸۰				
بهریستی سلامت و بهداشت (۴)	۰/۶۹۲	۰/۳۴۲	۰/۴۴۴	۰/۶۸۵			
بهریستی مادی (۵)	۰/۸۱۲	۰/۳۲۸	۰/۳۷۲	۰/۶۶۵	۰/۸۷۵		
بهریستی اجتماعی-فرهنگی (۶)	۰/۲۹۳	۰/۵۰۴	۰/۶۲۷	۰/۲۹۲	۰/۳۱۴	۰/۷۰۸	
مسئولیت‌پذیری اجتماعی-فرهنگی (۷)	۰/۱۴۷	۰/۲۰۰	۰/۳۱۸	۰/۲۲۸	۰/۱۴۰	۰/۳۱۳	۰/۶۹۸

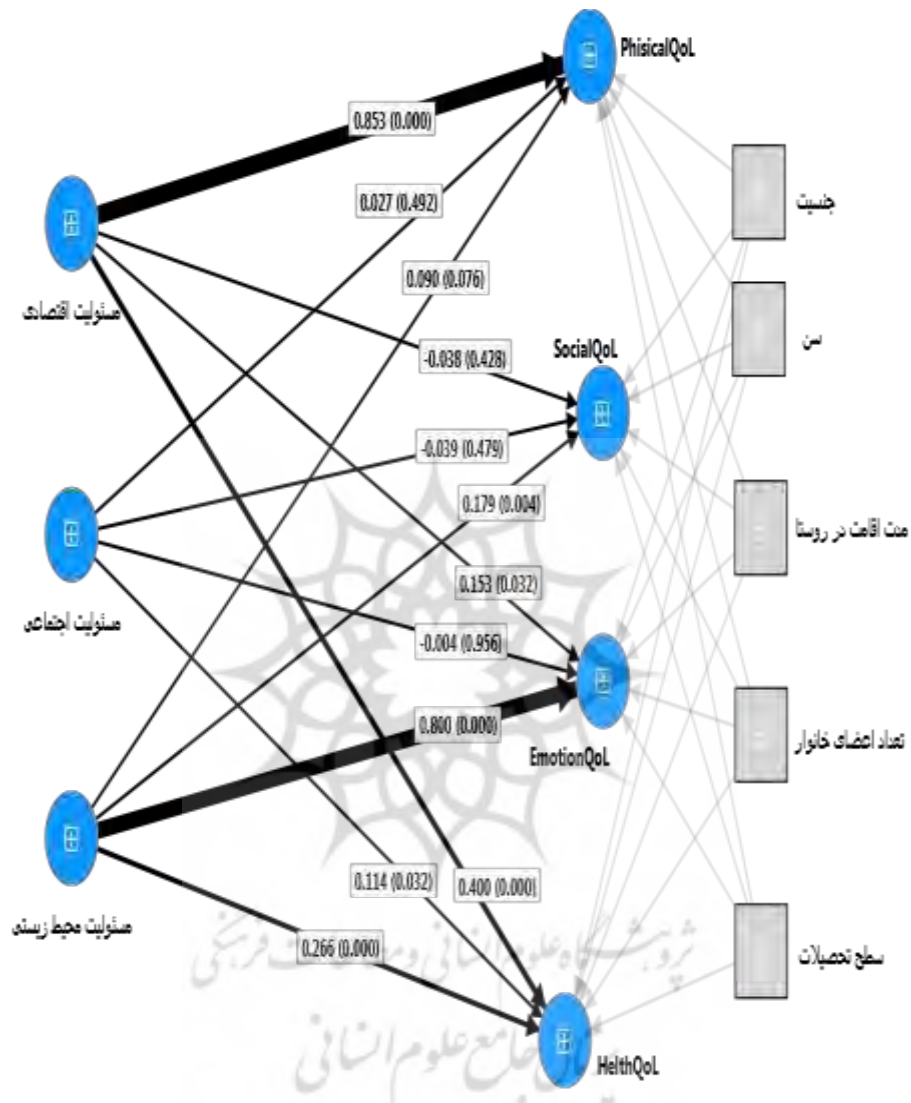
یافته‌های مدل ساختاری پژوهش نشان می‌دهد (نگاره ۲) که مطابق انتظار، ابعاد سه‌گانه گردشگری مسئولیت‌پذیر دارای اثرات متفاوت بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی ساکنان روستاهای هدف گردشگری در منطقه مورد مطالعه است؛ به‌طوری‌که کیفیت زندگی مادی تنها به‌طور مثبت و معناداری تحت تأثیر مسئولیت‌پذیری اقتصادی گردشگران قرار می‌گیرد ($\gamma = 0.027$; $P - \text{value} = 0.00$) و ابعاد اجتماعی ($\gamma = 0.090$; $P - \text{value} = 0.07$) و زیست‌محیطی ($\gamma = 0.49$; $P - \text{value} = 0.00$) نیز تحت تأثیر مسئولیت‌پذیری اقتصادی گردشگران قرار می‌گیرد. همچنین، کیفیت زندگی اجتماعی روستاییان به‌طور معناداری تحت تأثیر مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی گردشگران قرار دارد ($\gamma = 0.179$; $P - \text{value} = 0.00$).

نداشته‌اند. مسئولیت‌پذیری اقتصادی ($\gamma = 0.153$; $P - \text{value} = 0.03$) و مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی ($\gamma = 0.800$; $P - \text{value} = 0.00$) تأثیر معناداری بر کیفیت عاطفی زندگی روستاییان دارند، در حالی که این اثرگذاری برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی معنادار نیست ($\gamma = -0.004$; $P - \text{value} = 0.95$). در نهایت، یافته‌ها نشان می‌دهند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی گردشگران تأثیر معناداری بر کیفیت زندگی روستاییان از نظر بهداشت و سلامت ندارد اما این اثر برای دو مؤلفه دیگر معنادار بوده است. این بدان معنی است که با افزایش سطح مسئولیت‌پذیری اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگران، کیفیت زندگی روستاییان مقاصد گردشگری از نظر بهداشت و سلامت به‌طور معناداری بهبود می‌یابد. این یافته‌ها فرضیه سیزدهم پژوهش را مبنی بر اینکه همه ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر اثر یکسانی در پیش‌بینی کیفیت زندگی روستاییان ندارند، تأیید می‌کند. همچنین، جدول ۷ نشان‌دهنده نتیجه فرضیه‌های اول تا دوازدهم پژوهش است.

جدول ۷. برون‌داد آماری مربوط به فرضیه‌های پژوهش

نتیجه	P-values	ضریب تأثیر	فرضیه	متغیر کنترل
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۸۵۳	H1	بهریستی مادی -> مسئولیت‌پذیری اقتصادی
رد	۰/۴۲۸	-۰/۰۳۸	H2	بهریستی اجتماعی -> مسئولیت‌پذیری اقتصادی
تأیید	۰/۰۳۲	۰/۱۵۳	H3	بهریستی عاطفی -> مسئولیت‌پذیری اقتصادی
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۴۰۰	H4	بهریستی سلامت و بهداشت -> مسئولیت‌پذیری اقتصادی
رد	۰/۴۹۲	۰/۰۲۷	H5	بهریستی مادی -> مسئولیت‌پذیری اجتماعی
رد	۰/۴۷۹	-۰/۰۳۹	H6	بهریستی اجتماعی -> مسئولیت‌پذیری اجتماعی
رد	۰/۹۵۶	-۰/۰۰۴	H7	بهریستی عاطفی -> مسئولیت‌پذیری اجتماعی
تأیید	۰/۰۳۲	۰/۱۱۴	H8	بهریستی سلامت و بهداشت -> مسئولیت‌پذیری اجتماعی
رد	۰/۰۷۶	۰/۰۹۰	H9	بهریستی مادی -> مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی
تأیید	۰/۰۰۴	۰/۱۹۷	H10	بهریستی اجتماعی -> مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۸۰۰	H11	بهریستی عاطفی -> مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۲۶۶	H12	بهریستی سلامت و بهداشت -> مسئولیت‌پذیری کالبدی-زیست‌محیطی

نگاره ۲. مدل تجربی پژوهش در حالت معناداری

برون‌داد تحلیل پراسس برای متغیرهای کنترل در جدول ۷ نشان می‌دهد که اثر این متغیرها بر مدل تجربی به خوبی کنترل شده است و اینکه هیچ یک از آنها به طور معناداری مدل ارائه شده را تحت تأثیر قرار نمی‌دهند.

جدول ۷. برون داد آماری مربوط به اثر متغیرهای کنترل

متغیر کنترل	ضریب تأثیر	P-values
تعداد اعضای خانوار > - بهزیستی عاطفی	۰/۰۲۳	۰/۵۴۱
تعداد اعضای خانوار > - سلامت و بهداشت	۰/۰۰۹	۰/۷۸۷
تعداد اعضای خانوار > - بهزیستی مادی	۰/۰۲۷	۰/۳۷۳
تعداد اعضای خانوار > - بهزیستی اجتماعی	-۰/۰۳۳	۰/۳۱۴
جنسیت > - بهزیستی عاطفی	۰/۰۴۶	۰/۶۴۷
جنسیت > - سلامت و بهداشت	-۰/۰۱۰۵	۰/۱۴۲
جنسیت > - بهزیستی مادی	-۰/۰۴۵	۰/۴۴۱
جنسیت > - بهزیستی اجتماعی	۰/۰۰۱	۰/۹۹۳
سطح تحصیلات > - بهزیستی عاطفی	۰/۰۱۳	۰/۷۸۳
سطح تحصیلات > - سلامت و بهداشت	۰/۰۱۴	۰/۷۵۶
سطح تحصیلات > - بهزیستی مادی	-۰/۰۳۱	۰/۱۸۶
سطح تحصیلات > - بهزیستی اجتماعی	۰/۰۱۶	۰/۶۹۹
سن > - بهزیستی عاطفی	۰/۰۳۲	۰/۴۷۱
سن > - سلامت و بهداشت	-۰/۰۰۶	۰/۸۵۰
سن > - بهزیستی مادی	-۰/۰۴۲	۰/۰۹۰
سن > - بهزیستی اجتماعی	۰/۰۰۲	۰/۹۵۴
مدت اقامت در روستا > - بهزیستی عاطفی	۰/۰۱۳	۰/۸۰۳
مدت اقامت در روستا > - سلامت و بهداشت	۰/۰۲۶	۰/۴۶۲
مدت اقامت در روستا > - بهزیستی مادی	-۰/۰۰۵	۰/۷۵۵
مدت اقامت در روستا > - بهزیستی اجتماعی	۰/۰۰۷	۰/۸۶۵

برون دادهای آماری مربوط به شاخصهای برازندگی مدل ساختاری بر اساس استانداردهای تعیین شده، نشان می دهد (جدول ۸ و ۹) که مدل ساختاری پژوهش از برازش خوبی برخوردار بوده و به ترتیب ۳۹/۴ درصد از واریانس کیفیت زندگی عاطفی، ۴۰/۱ درصد از کیفیت سلامت و بهداشت و ۷۴/۲ درصد از کیفیت زندگی مادی را تبیین می کند. با این حال، ابعاد گردشگری مسئولیت پذیر نمی توانند پیش بینی کننده مناسبی برای کیفیت زندگی در بُعد فرهنگی - اجتماعی باشند و همان طور که در جدول ۹ مشاهده می شود، واریانس تبیین شده برای آن معنادار نیست. در نهایت، شاخص «افزونگی مقدار

متقابل^۱ حاکی از آن است که گردشگری مسئولیت‌پذیر، پیش‌بینی‌کننده‌ای قوی برای ابعاد عاطفی و سلامت و بهداشت کیفیت زندگی روستائیان است و از قدرت متوسطی برای پیش‌بینی کیفیت زندگی در بُعد مادی محسوب می‌شود. اما، قدرت پیش‌بینی آن برای کیفیت زندگی در بُعد فرهنگی-اجتماعی ضعیف است.

جدول ۸. شاخص‌های برازندگی مدل ساختاری

شاخص	مقدار قابل قبول	مدل اشیاع	مدل برآورد شده
SRMR	≤ 0.08	۰/۰۶	۰/۰۶
D – G	> 0.05	۰/۲۵	۰/۱۸
NFI	≥ 0.90	۰/۹۲	۰/۸۹
rms Theta	≤ 0.12	۰/۱۱۳	

جدول ۹. قدرت اثر و پیش‌بین مدل ساختاری

ابعاد کیفیت زندگی	SSO	SSE	$Q^2 (=1-SSE/SSO)$	$R^2_{Adjusted}$	P-Value
عاطفی	۷۶۲	۵۹۶/۰۸۵	۰/۲۱۸	۰/۳۹۴	۰/۰۰
سلامت و بهداشت	۷۶۲	۳۳۶/۱۵۰	۰/۵۵۹	۰/۴۰۱	۰/۰۰
مادی	۷۶۲	۶۴۴/۰۹۹	۰/۱۵۵	۰/۷۴۲	۰/۰۰
فرهنگی-اجتماعی	۱۲۷۰	۱۲۷۰	۰/۰۰۰	۰/۰۳۰	۰/۲۹

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر چند موضوع بنیادی در حوزه گردشگری مسئولیت‌پذیر، به‌عنوان شکاف‌های پژوهشی این حوزه به‌ویژه در مناطق روستایی هدف گردشگری مورد بررسی قرار گرفت. نخستین موضوع این بود که گردشگری از زاویه و نگاه ساکنان مقاصد گردشگری مورد توجه قرار گیرد و ابزاری برای ارزیابی آن در روستاهای هدف گردشگری شهرستان خرم‌آباد تدوین و ارزیابی شود. یافته‌های این بخش در قسمت توصیفی نشان داد که از نظر افراد پاسخگو، توجه و مشارکت گردشگران در جنبه‌های مختلف گردشگری مسئولیت‌پذیر متفاوت بوده است؛ به‌طوری‌که در بُعد اقتصادی بیشترین تمرکز بر خرید محصولات کشاورزی، دامی و صنایع دستی محلی بوده است که

نشان‌دهنده تمایل گردشگران به کمک مستقیم به بهبود اقتصاد روستاییان است. با این حال، گردشگران کمترین توجه را به خرید غذاهای محلی نشان می‌دهند که حاکی از وجود زمینه‌های بهبود و ارتقای صنعت غذایی در روستاهای هدف گردشگری است که می‌تواند به عنوان فرصتی برای توسعه این بخش در نظر گرفته شود.

در بُعد اجتماعی-فرهنگی، مشارکت گسترده در مراسم و آیین‌های محلی و احترام به گویش بومی نشان‌دهنده تمایل گردشگران برای تجربه و درک فرهنگ روستاییان است اما رعایت پوشش مناسب نیازمند آگاه‌سازی بیشتر گردشگران نسبت به اصول و قواعد اجتماعی روستاهاست.

در بُعد کالبدی-زیست‌محیطی، استفاده از حمل‌ونقل عمومی و صرفه‌جویی در انرژی توسط گردشگران رعایت شده است اما آلودگی آب‌ها همچنان چالشی برجسته است. بر اساس این نتایج، توسعه برنامه‌های آموزشی برای گردشگران و تشویق به سرمایه‌گذاری در صنایع غذایی محلی و حفاظت از منابع طبیعی می‌تواند در بهبود وضعیت گردشگری مسئولیت‌پذیر در روستاها تأثیرگذار باشد. یادآور می‌شود که نشانگرهای انتخابی برای ارزیابی ابعاد گردشگری مسئولیت‌پذیر از دیدگاه ساکنان محلی که به خوبی قادر به اندازه‌گیری آن هستند و توسط پژوهشگران علاقه‌مند در سایر مناطق هدف گردشگری می‌تواند مورد استفاده و بازآزمایی قرار گیرد.

دومین موضوع این بود که ابعاد مختلف گردشگری مسئولیت‌پذیر نمی‌توانند اثر یکسانی بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی ساکنان روستاهای هدف گردشگری داشته باشد؛ این موضوعی است که در پژوهش‌های قبلی مورد توجه قرار نگرفته است. مطابق انتظار یافته‌های مدل تجربی پژوهش، ارتباط پیچیده‌ای بین ابعاد مختلف گردشگری مسئولیت‌پذیر و کیفیت زندگی ساکنان روستاهای هدف گردشگری وجود دارد. این یافته‌ها حاکی از آن است که مسئولیت‌پذیری اقتصادی گردشگران تأثیر قابل توجهی بر کیفیت زندگی مادی ساکنان دارد، در حالی که ابعاد اجتماعی و زیست‌محیطی این تأثیر را ندارند. همچنین، مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی گردشگران به طور معناداری بر کیفیت زندگی اجتماعی ساکنان تأثیر مثبت دارد، در حالی که ابعاد دیگر گردشگری مسئولیت‌پذیر این تأثیر را ندارند. در نهایت، یافته‌های پژوهش بیانگر این مطلب است که

با افزایش مسئولیت‌پذیری اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگران، کیفیت زندگی ساکنان از نظر بهداشت و سلامت به‌طور معناداری بهبود می‌یابد، حتی در صورتی که این تأثیر بر ابعاد اجتماعی معنادار نباشد. این یافته‌ها، نتایج پژوهش‌های گدویخ و ریدرستات (۲۰۲۰)، سوزا و همکاران (۲۰۲۱)، رامکیسون (۲۰۲۳)، هه و همکاران (۲۰۲۲) و لی و همکاران (۲۰۲۱) مبنی بر تأثیر معنادار مسئولیت‌پذیری اقتصادی و اجتماعی گردشگران بر بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی را تأیید می‌کند. بنابراین می‌توان بیان کرد که انجام اقداماتی مانند خرید محصولات کشاورزی و دامی روستاییان، خرید صنایع‌دستی، اجاره خانه‌های روستایی برای اقامت، خرید غذاهای محلی روستای هدف، احترام به گویش، پوشش، سنت‌ها و آیین‌های محلی و پرهیز از انجام رفتارهای نابهنجار می‌توانند زمینه‌ساز رشد اقتصادی و تقویت اجتماعی و در نهایت، بهبود استانداردهای زندگی ساکنان محلی شوند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که گردشگری تنها زمانی می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی ساکنان مناطق گردشگری منجر شود که تمامی جنبه‌های آن به‌صورت یکپارچه مورد توجه قرار گیرند. با این وجود، از آنجا که هر بُعد از گردشگری مسئولیت‌پذیر تأثیر متفاوتی بر جنبه‌های مختلف کیفیت زندگی دارد، برنامه‌ریزان می‌توانند با ارزیابی دقیق ابعاد مختلف کیفیت زندگی در مقاصد گردشگری، تمرکز خود را بر آن بُعد از گردشگری مسئولیت‌پذیر قرار دهند که بیشترین تأثیر را بر آن جنبه از کیفیت زندگی دارد. برای مثال، اگر هدف بهبود کیفیت زندگی اجتماعی در مناطق گردشگری است، باید شاخص‌های مرتبط با این بُعد تقویت شوند. این شاخص‌ها شامل مواردی همچون استفاده از حمل‌ونقل عمومی برای سفر به روستا، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، حفاظت از جنگل‌ها و مراتع، تمایل به اقامت در خانه‌های قدیمی روستایی، پرهیز از نوشتن یادگاری بر روی درختان و آثار تاریخی، عدم ریختن زباله در محیط روستا، جلوگیری از ایجاد سر و صدا و آلودگی صوتی و نیز حفظ پاکیزگی آب چشمه‌ها و رودخانه‌ها است. در نهایت، مدل ارائه‌شده در این پژوهش به دلیل کنترل دقیق متغیرهای اثرگذار بر کیفیت زندگی ساکنان محلی، امکان ارزیابی جامع‌تر و دقیق‌تری از تأثیرات گردشگری مسئولیت‌پذیر فراهم می‌آورد. این مدل به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه روستایی ابزارهایی مؤثر برای تحلیل داده‌های معتبر و اتخاذ تصمیمات آگاهانه‌تر در جهت بهبود

ابعاد مختلف کیفیت زندگی در جوامع روستایی ارائه می‌دهد. افزون بر این، نتایج این پژوهش می‌تواند به توسعه راهبردهای گردشگری منجر شود که نه تنها با مسئولیت‌پذیری اجتماعی و محیطی سازگار هستند، بلکه به صورت هم‌زمان رفاه ساکنان محلی را افزایش داده و از منابع طبیعی حفاظت می‌کنند. از این رو، چنین مدلی می‌تواند نقشی حیاتی در دستیابی به توسعه پایدار در مناطق روستایی ایفا کند، به طوری که هم منافع اقتصادی حاصل از گردشگری را به حداکثر برساند و هم به پایداری و سلامت محیط‌زیست و جامعه کمک کند.

این پژوهش با وجود محدودیت‌های خاص خود در زمینه کنترل طیف گسترده‌ای از عامل‌هایی که می‌توانند رابطه بین گردشگری مسئولیت‌پذیر و کیفیت زندگی ساکنان مناطق روستایی را تحت تأثیر قرار دهند، همانند هر پژوهش دیگری به پیشبرد بینش‌های نظری مرتبط با موضوع یاری می‌رساند. این کمک‌ها از جنبه‌هایی بدین شرح قابل بیان است:

۱) ابزاری کارا برای ارزیابی گردشگری مسئولیت‌پذیر در نواحی روستایی با در نظر گرفتن همه ابعاد آن فراهم آورده است که پژوهشگران علاقه‌مند می‌توانند از آن در ارزیابی‌های خود استفاده نمایند و روایی و پایایی آن را مورد آزمایش قرار دهند و آن‌ها را تأیید یا به چالش بکشند؛

۲) این پژوهش نشان می‌دهد که ارزیابی کیفیت زندگی به صورت ذهنی و مبتنی بر ساخت‌های شناختی ساکنان مناطق گردشگری از کارایی بهتری در مقایسه با استفاده از معیارهای ابزاری یا فیزیکی در پژوهش‌های گردشگری برخوردار است، زیرا کیفیت زندگی بیشتر از آنکه یک موضوع فیزیکی یا مادی باشد یک پدیده ذهنی یا شناختی است. به عبارت دیگر، با وجود اهمیت منابع مادی در بهبود کیفیت زندگی، این افکار یا ذهنیات افراد هستند که رضایتمندی از زندگی را تبیین می‌کنند. به عنوان مثال، ما هر روزه با افرادی روبه‌رو می‌شویم که با داشتن وضعیت مادی یا مالی پایین‌تر از رضایت نسبی بالاتری نسبت به ثروتمندان برخوردارند.

۳) یافته‌های این پژوهش موضوع جدیدی را پیش‌روی علاقه‌مندان به حوزه گردشگری مسئولیت‌پذیر باز می‌کند و آن این است که همه جنبه‌های گردشگری مسئولیت‌پذیر از

اثرگذاری یکسانی بر ابعاد کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری برخوردار نیستند و هر یک از آن‌ها بُعد خاصی از ابعاد کیفیت زندگی را بیشتر تحت تأثیر قرار می‌دهند. این موضوع برای پژوهشگران حوزه گردشگری حامل این پیام است که نمی‌توان اثرگذاری گردشگری مسئولیت‌پذیر بر کیفیت زندگی را به شکلی کلی و بدون توجه به ابعاد مختلف آن مورد ارزیابی و بررسی قرار داد. پژوهشگران و علاقه‌مندان به این حوزه پژوهشی می‌توانند با اجرای مجدد چنین پژوهشی در مناطق دیگر، این یافته‌ها را به چالش بکشند. (۴) این پژوهش بیان می‌دارد که کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری تنها تابعی از گردشگری مسئولیت‌پذیر نیست و دامنه وسیعی از متغیرها بر آن اثرگذارند که باید توسط پژوهشگران علاقه‌مند مورد توجه و کنترل قرار گیرند. تعدادی از این متغیرها در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته‌اند و ضرورت دارد که پژوهش‌های آینده، سایر عامل‌ها را شناسایی و اثر آن‌ها را در پژوهش‌های خود کنترل کنند. یادآور می‌شود که شناسایی راه‌ها یا روش‌هایی نوآورانه برای کنترل اثر این متغیرها همانند آن چیزی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است، می‌تواند کمک قابل توجهی به پژوهش‌های حوزه گردشگری نماید.

در پایان، پیشنهاد می‌شود که قبل از اجرای هر مداخله‌ای برای بهبود کیفیت زندگی روستاییان مقاصد گردشگری از طریق توسعه گردشگری مسئولیت‌پذیر، کیفیت زندگی ساکنان با استفاده از ابزار ارائه‌شده در این پژوهش با توجه به ابعاد مختلف آن مورد ارزیابی قرار گیرد. با انجام این کار، برنامه‌ریزان با آگاهی از وضعیت کیفیت زندگی ساکنان محلی در ابعاد مختلف می‌توانند برنامه‌های خود را هدفمندتر اجرا کنند. به عنوان مثال، اگر در یک روستا کیفیت زندگی از نظر اقتصادی در وضعیت نامطلوبی قرار داشته باشد، بهبود آن از طریق تمرکز بیشتر بر مسئولیت‌پذیری اقتصادی و توسعه طرح‌های مرتبط با آن امکان‌پذیرتر است و اگر کیفیت زندگی ساکنان از نظر عاطفی و یا اجتماعی در وضعیت نامطلوبی باشد، تمرکز بر بُعد زیست‌محیطی گردشگری مسئولیت‌پذیر می‌تواند نتایج بهتری به همراه داشته باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

سپاسگزاری

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه رازی کرمانشاه می باشد و بدین طریق از تمام حامیان مادی و معنوی آن تشکر و قدردانی می شود.

ORCID

Seyed Mostafa Kazemi <https://orcid.org/0009-0000-3773-2537>
Laleh Salehi <https://orcid.org/0000-0002-1251-1524>
Feyzallah Monavvarifard <https://orcid.org/0000-0002-4788-9199>

منابع

۱. کاظمیه، ف.، عیدی، ا. (۱۴۰۱). ارزیابی زیست محیطی گردشگری در روستاهای هدف استان آذربایجان شرقی. *مطالعات مدیریت گردشگری*، سال ۱۷، شماره ۵۸: ۱۰۱-۱۳۱.
۲. صابری، ا.، صالحی کارونیان، ع.، صالحی کارونیان، ز. (۱۳۹۳). توان ها و قابلیت های اکوتوریستی مناطق حفاظت شده محیط زیست در جهت توسعه پایدار بررسی (مطالعه موردی: منطقه حفاظت شده جهان نمای گرگان). *مطالعات مدیریت گردشگری*، سال هشتم، شماره ۲۵: ۶۳-۷۹.
3. Abdi, H., & Shahbazitabar, M. (2020). Smart city: A review on concepts, definitions, standards, experiments, and challenges. *Journal of Energy Management and Technology*, 4(3), 1-6.
4. Agyeiwaah, E., McKercher, B., & Suntikul, W. (2017). Identifying core indicators of sustainable tourism: A path forward? *Tourism management perspectives*, 24, 26-33.
5. Burrai, E., Buda, D. M., & Stanford, D. (2019). Rethinking the ideology of responsible tourism. *Journal of Sustainable Tourism*.
6. Carneiro, M. J., Lima, J., & Silva, A. L. (2018). Landscape and the rural tourism experience: identifying key elements, addressing potential, and implications for the future. In *Rural Tourism* (pp. 85-103). Routledge.
7. Chan, J. K. L., & Tay, K. X. (2016). Tour operator perspectives on responsible tourism practices: a case of Kinabalu National Park, Sabah. *International journal of culture, tourism and hospitality research*, 10(2), 121-137.

8. Confente, I., & Scarpi, D. (2021). Achieving environmentally responsible behavior for tourists and residents: A norm activation theory perspective. *Journal of Travel Research*, 60(6), 1196-1212.
9. Counted, V., Cowden, R. G., & Lomas, T. (2024). Global diversity in spatial (rural-urban) well-being in over 100 countries. *Cities*, 149, 104987.
10. Cummins, R. A. (1996). The domains of life satisfaction: An attempt to order chaos. *Social Indicators Research*, 38, 303-328.
11. Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 18(1), 39-50.
12. Frey, N., & George, R. (2010). Responsible tourism management: The missing link between business owners' attitudes and behaviour in the Cape Town tourism industry. *Tourism Management*, 31(5), 621-628.
13. Gao, J., Huang, Z., & Zhang, C. (2017). Tourists' perceptions of responsibility: An application of norm-activation theory. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(2), 276-291.
14. Godovykh, M., & Ridderstaat, J. (2020). Health outcomes of tourism development: A longitudinal study of the impact of tourism arrivals on residents' health. *Journal of destination marketing & management*, 17, 100462.
15. Goodwin, H. (2002). Local community involvement in tourism around national parks: opportunities and constraints. *Current Issues in tourism*, 5(3-4), 338-360.
16. Goodwin, H., & Francis, J. (2003). Ethical and responsible tourism: Consumer trends in the UK. *Journal of Vacation Marketing*, 9(3), 271-284.
17. Hair, J. F., Risher, J. J., Sarstedt, M., & Ringle, C. M. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European business review*, 31(1), 2-24.
18. He, X., Cheng, J., Swanson, S. R., Su, L., & Hu, D. (2022). The effect of destination employee service quality on tourist environmentally responsible behavior: A moderated mediation model incorporating environmental commitment, destination social responsibility and motive attributions. *Tourism Management*, 90, 104470.
19. Juvan, E., & Dolnicar, S. (2014). The attitude-behaviour gap in sustainable tourism. *Annals of tourism Research*, 48, 76-95.

- 20.Kachniewska, M. A. (2015). Tourism development as a determinant of quality of life in rural areas. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 7(5), 500-515.
- 21.Karimi, M., & Darban Astane, A. (2022). The role of responsible tourism on quality of life in rural Areas of Gorgan, Iran. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 23(4), 882-912.
- 22.Kim, K., Uysal, M., & Sirgy, M. J. (2013). How does tourism in a community impact the quality of life of community residents? *Tourism Management*, 36, 527-540.
- 23.Lane, B., & Kastenholz, E. (2018). Rural tourism: the evolution of practice and research approaches—towards a new generation concept? In *Rural Tourism* (pp. 1-24). Routledge.
- 24.Lee, C.-K., Olya, H., Ahmad, M. S., Kim, K. H., & Oh, M.-J. (2021). Sustainable intelligence, destination social responsibility, and pro-environmental behaviour of visitors: Evidence from an eco-tourism site. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 365-376.
- 25.Lee, H. Y., Bonn, M. A., Reid, E. L., & Kim, W. G. (2017). Differences in tourist ethical judgment and responsible tourism intention: An ethical scenario approach. *Tourism Management*, 60, 298-307.
- 26.Liang, Z.-X., & Hui, T.-K. (2016). Residents' quality of life and attitudes toward tourism development in China. *Tourism Management*, 57, 56-67.
- 27.Mathew, P. V. (2022). Sustainable tourism development: discerning the impact of responsible tourism on community well-being. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 5(5), 987-1001.
- 28.Mathew, P. V., & Sreejesh, S. (2017). Impact of responsible tourism on destination sustainability and quality of life of community in tourism destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 83-89.
- 29.McCombes, L., Vanclay, F., & Evers, Y. (2015). Putting social impact assessment to the test as a method for implementing responsible tourism practice. *Environmental Impact Assessment Review*, 55, 156-168.
- 30.Moscardo, G., Konovalov, E., Murphy, L., & McGehee, N. (2013). Mobilities, community well-being and sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(4), 532-556.
- 31.Mouratidis, K. (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being. *Cities*, 115, 103229.

32. Naderi, N., Monavvarifard, F., & Salehi, L. (2022). Fostering sustainability-oriented knowledge-sharing in academic environment: A key strategic process to achieving SDGs through development of students' sustainable entrepreneurship competences. *The International Journal of Management Education*, 20(1), 100603.
33. Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS*. Routledge.
34. Pope, J., Wessels, J.-A., Douglas, A., Hughes, M., & Morrison-Saunders, A. (2019). The potential contribution of environmental impact assessment (EIA) to responsible tourism: The case of the Kruger National Park. *Tourism management perspectives*, 32, 100557.
35. Ramia, I., & Voicu, M. (2022). Life satisfaction and happiness among older Europeans: The role of active ageing. *Social Indicators Research*, 160(2), 667-687.
36. Ramkissoon, H. (2023). Perceived social impacts of tourism and quality-of-life: A new conceptual model. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(2), 442-459.
37. Rosalina, P. D., Dupre, K., & Wang, Y. (2021). Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 134-149.
38. Sariskumar, N., & Bhavan, T. (2018). The impact of responsible tourism on destination sustainability and quality of life in Passikudah tourism destination. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 3(11), 5933-5959.
39. Selod, H., & Shilpi, F. (2021). Rural-urban migration in developing countries: Lessons from the literature. *Regional Science and Urban Economics*, 91, 103713.
40. Souza, T. d. V. S. B., Thapa, B., de Oliveira Rodrigues, C. G., & Imori, D. (2021). Economic impacts of tourism in protected areas of Brazil. In *Living on the Edge* (pp. 31-45). Routledge.
41. Stanford, D. (2006). *Responsible tourism, responsible tourists: What makes a responsible tourist in New Zealand?* Open Access Te Herenga Waka-Victoria University of Wellington].
42. Su, L., Hsu, M. K., & Boostrom Jr, R. E. (2020). From recreation to responsibility: Increasing environmentally responsible behavior in tourism. *Journal of Business Research*, 109, 557-573.

43. Um, J., & Yoon, S. (2021). Evaluating the relationship between perceived value regarding tourism gentrification experience, attitude, and responsible tourism intention. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19(3), 345-361.
44. Woo, E., Kim, H., & Uysal, M. (2015). Life satisfaction and support for tourism development. *Annals of tourism Research*, 50, 84-97.
45. Wu, Z., & Ma, J. (2024). Chinese rural residents' identity construction with tourism intervention. *Tourism management perspectives*, 51, 101218.
46. Yanan, L., Ismail, M. A., & Aminuddin, A. (2024). How has rural tourism influenced the sustainable development of traditional villages? A systematic literature review. *Heliyon*.

[In Persian]

1. Kazemiyeh, F., & Eidi, A. (2022). Assessing the Environmental Sustainability of Tourism in the Target villages of East Azerbaijan Province. *Tourism Management Studies*, 17(58), 101-131. <https://doi.org/10.22054/tms.2022.66362.2680>
2. Saberi, A., Salehi Karounian, A., & Salehi Karounian, Z. (2015). Evaluating the Ecotourism Potentials of Protected Areas in Attaining Sustainable Tourism Development (Case study: Jahannama Protected Area, Gorgan). *Tourism Management Studies*, 9(25), 70-86.

پیوست

لطفاً با دادن نمره‌ای از یک تا پنج (۱= خیلی کم، ۵= خیلی زیاد) بیان کنید چه میزان از هریک از موارد جدول زیر برخوردار هستید؟

ابعاد	گویه
تجزیه‌ی مادی	داشتن اشتغال مناسب
	سطح درآمد سرانه مناسب برای خانوار
	کسب درآمد از منابع مختلف (تنوع شغلی)
	امنیت شغلی
	اشتغال اعضای خانوار (همسر و فرزندان)
	تناسب بین هزینه‌های زندگی و درآمد (دخل و خرج)
	مهاجرت از روستا به شهر
تجزیه‌ی اجتماعی	تحصیلات دانشگاهی دختران
	اشتغال زنان در روستا
	دسترسی بزرگسالان به خدمات آموزشی در محل (مهارت‌های زندگی، کشاورزی)
	دسترسی به خدمات بانکی (شعبه - خودپرداز) در محل
	دسترسی به پست و دفاتر اطلاعات و ارتباطات در محل
	داشتن امکانات فرهنگی (کتابخانه، پارک‌ها و بوستان‌ها و ورزشگاه‌ها)
	دسترسی به تلفن و اینترنت در روستا
	بهره‌مندی از برق و گاز
	داشتن راه‌های ارتباطی مناسب برای روستا
	دسترسی به حمل‌ونقل عمومی مناسب برای روستا
	وجود مدرسه در مقاطع مختلف در روستا
	همیاری در رفع مشکلات روستا
	وجود اختلاف و درگیری‌ها در روستا
	وجود جرایم و ناپهنجاری‌های اخلاقی در روستا (اعتیاد، قاچاق و...)
	رعایت حفظ منظر طبیعی روستا در ساخت‌وسازها

ابعاد	گویه
بهره‌ی عافیتی	اوقات فراغت مناسب
	ازدحام گردشگران در سال
	داشتن فعالیت‌هایی برای آرامش روانی (هنر، موسیقی، دعا و کمک به مستمندان)
	برگزاری مراسم مذهبی در روستا
	مشارکت در برگزاری مراسم مذهبی (مالی - انسانی)
	حفظ فرهنگ (استفاده از لباس‌ها و گویش محلی)
	پایبندی به برگزاری مراسم فرهنگی (عید نوروز، جشن‌های محصول، شب‌نشینی)
	تبادل فرهنگی (گفتن و شنیدن داستان‌های محلی و متل‌ها با سایرین)
بهره‌ی سلامت و بهداشت	دسترسی به خدمات دندانپزشکی در روستا
	دسترسی به خانه بهداشت برای معاینه پزشکی
	سلامت جسمانی (نداشتن بیماری‌ها، برخورداری از دندان‌های سالم)
	کیفیت هوا (داشتن هوای سالم)
	کیفیت آب (دسترسی به آب آشامیدنی سالم و مناسب و بدون رسوب)
	جمع‌آوری و تفکیک زباله در روستا
	برخورداری از شبکه فاضلاب بهداشتی
	انجام آزمایش‌های سالانه برای ایمنی در برابر بیماری‌ها
	مسکن دارای مصالح مقاوم
	داشتن مسکن بهداشتی (امکانات بهداشتی، لوله‌کشی آب و فاضلاب)
	داشتن احساس امنیت در روستا

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

استناد به این مقاله: کاظمی، سید مصطفی، صالحی، لاله و منوری فرد، فیض الله. (۱۴۰۳). پیش‌بینی کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری از طریق گردشگری مسئولیت‌پذیر. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹ (۶۸)، ۱۶۷-۲۰۶.

doi: 10.22054/tms.2024.79911.294

Management Studies in Development and Evolution is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.